

Paweł Jan Chmura
Pabianice

Chrześcijańska odpowiedź na kryzys ekologiczny

Współczesny świat szybkiego rozwoju technologicznego to także świat upadku ludzkich wartości. Dodatkowo do cywilizacyjnych dylematów natury politycznej oraz ekonomicznej dołączyły na przestrzeni ostatnich dekad problemy z ginącą przyrodą, zaburzonym klimatem oraz niedoborem wody, czystego powietrza i urodzajnej ziemi. Niestety, degradacja i przetwarzanie biosfery to również efekt postępu cywilizacyjnego, a także bezradności współczesnego człowieka¹.

Sobór Watykański II nie podjął, co prawda, wprost tego rodzaju tematyki, niemniej – dostrzegając narastające problemy – w trzecim rozdziale konstytucji *Gaudium et spes*, nakreślił istotne kierunki wzajemnych relacji pomiędzy człowiekiem a środowiskiem naturalnym². O kwestiach tych wspomina również III Synod Biskupów w dokumencie *De iustitia in mundo*³, a następnie Ojciec Święty Paweł VI w liście apostolskim *Octogesima adveniens*⁴. Do trudnych wyborów związanych z gospodarowaniem, wyko-

---

¹ Por. J. Grzesica, *Kryzys ekologiczny*, „Communio”, R. III, 1983, nr 6, s. 60.

² Por. Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, [dalej: KDK], 33–39.

³ Por. Synod Biskupów, *De iustitia in mundo (O sprawiedliwości w świecie)*, [w:] <http://www.ekai.pl/biblioteka/dokumenty/x244/o-sprawiedliwosc-w-swiecie/#spis> (4.04.2009).

⁴ Por. Paweł VI, List apostolski *Octogesima adveniens*, 21.

rzystaniem i odnowieniem środowiska nawiązał także Jan Paweł II w encyklice *Redemptor hominis*⁵.

Chrześcijańskim punktem wyjścia rozważań na temat aktualnego kryzysu ekologicznego niech będzie swoista diagnoza postawiona w tej kwestii przez papieża Jana Pawła II oraz patriarchę Bartłomieja I u początku obecnego tysiąclecia. Wspólna deklaracja obydwu przywódców Kościołów chrześcijańskich mówi: „W tym momencie historii, na początku trzeciego tysiąclecia, z głębokim smutkiem patrzymy na cierpienia ogromnej rzeszy ludzi spowodowane przemocą, głodem, nędzą i chorobami. Niepokoją nas również negatywne skutki, jakie niesie dla ludzkości i całego stworzenia zniszczenie podstawowych zasobów naturalnych, takich jak woda, powietrze i ziemia, będące wynikiem ekonomicznego i technicznego postępu, który nie uznaje ograniczeń ani się z nimi nie liczy”⁶.

Stan świadomości ekologicznej polskiego społeczeństwa na przestrzeni ostatnich lat uległ wyraźnej poprawie. Jednak, jak się wydaje, tempo rozwoju tejże świadomości nie nadąża za stopniem jej znaczenia dla ludzkiej egzystencji. Co więcej, pod koniec lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku umocniło się w naszym kraju przekonanie, iż następuje stopniowa poprawa sytuacji w dziedzinie ochrony środowiska. „Owo zmniejszenie się zaniepokojenia społeczeństwa polskiego stanem środowiska naturalnego może więc mieć swoje źródło zarówno w rzeczywistych oznakach poprawy stanu środowiska, jak i być przejawem swoistego uśpienia «sumienia» ekologicznego Polaków”⁷ Tak więc świadomość znaczenia samej przyrody i jej zagrożeń, tak istotna dla moralnego wymiaru relacji człowieka z jego środowiskiem naturalnym, nie wydaje się być zaliczana do priorytetów życia społecznego Polaków. Niestety, bez tejże świadomości niemożliwe jest zażegnanie problemów kryzysu ekologicznego pojmowanego jako kryzys nowoczesnego społeczeństwa⁸.

Por. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, [dalej: RH], 16.

⁶ O obowiązku szanowania świata stworzonego. Wspólna deklaracja Papieża Jana Pawła II i Patriarchy Bartłomieja I, „L'Osservatore Romano”, R. XXIII, 2002, nr 10–11, s. 4.

J. Gocko, *Podstawy i kształtowanie odpowiedzialności ekologicznej*, „Seminare”, R. XIX, 2003, s. 247 n.

⁸ Por. K. Kościk, *Działania na rzecz podwyższania świadomości ekologicznej*, [w:] <http://www.wnr.edu.pl/wydzial/historia/25lat/konferencja/streszczenia/streszczenia/koscikk.pdf> (3.05.2010).

Moralny wymiar kryzysu

Podstawą katolickiej refleksji na temat ekologii są wynikające z tego rodzaju zagadnień implikacje etyczne i antropologiczne. Współczesny kryzys ekologiczny uwidacznia zarówno kryzys samego człowieka, jak i kryzys jego egzystencjalnych wartości. Z tego powodu pilnym wyzwaniem dla wspólnoty Kościoła jest konieczność podejmowania wszelkich możliwych działań na rzecz przewyciężenia zaistniałych problemów⁹. Kluczowym obszarem aktywności Kościoła w kwestii ochrony środowiska naturalnego powinno być kształtowanie świadomości moralnej, a co za tym idzie – także adekwatnej postawy odpowiedzialności za stworzony świat. Tkwiące u źródła obecnego kryzysu poglądy oraz wzorce zachowań muszą być poddane wnikliwym analizom i rozważnej ocenie. Samo dzieło kształtowania roztropnych relacji w odniesieniu do natury powinno stać się nieodłączną częścią formacji moralnej współczesnego człowieka¹⁰.

Różnorodne oznaki zagubienia przez człowieka zdrowej relacji do własnego środowiska naturalnego urastają dziś do rangi nowego oblicza zła i grzechu. Z punktu widzenia teologii możemy w tym przypadku mówić o grzechu ekologicznym, gdy natura jako dobro wspólne dane w użytkowanie wszystkim ludziom jest przedmiotem niesprawiedliwego wykorzystywania bądź bezmyślnego niszczenia. W tym kontekście Ojciec Święty Jan Paweł II zwraca uwagę na problem grzechu „przeciwko stworzeniu”. Jest nim zachwianie naturalnej harmonii pomiędzy człowiekiem a jego środowiskiem, będące niechybnie obrazem nieładu panującego w ludzkim sercu¹¹. Destrukcyjny charakter wykroczeń przeciw środowisku naturalnemu wskazuje na naruszenie praw konkretnej osoby ludzkiej, godzi w dobro wspólne, a w ostatecznym wymiarze narusza przykazanie miłości bliźniego¹².

Niektóre grzechy ekologiczne oddziałują na społeczeństwo w sposób bardziej trwały. Ma to miejsce na przykład w sytuacji niemożności przyporządkowania odpowiedzialności za ich popełnienie poszczególnym

---

⁹ Por. J. Gocko, *Podstawy i kształtowanie...*, dz. cyt., s. 250; por. J. Grzesica, *Kryzys ekologiczny*, „Communio”, R. III, 1983, nr 6, s. 63.

¹⁰ Por. P. Góralczyk, *Kształtowanie postawy odpowiedzialności ekologicznej*, „Communio”, R. XII, 1992, nr 6, s. 64 n.

¹¹ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, 8, 15, 26; por. W. Lewandowska, *Czy niszczenie środowiska to grzech?*, „Niedziela”, 2008, z. 49, s. 18 n.

¹² Por. P. Góralczyk, *Kształtowanie postawy...*, dz. cyt., s. 64 n.

podmiotom. Mówi się wtedy o ujawnieniu ekologicznych struktur grzechu. Zaliczyć do nich można zarówno instytucje, jak i podmioty życia gospodarczego, które bezpośrednio i rozmyślnie niszczą środowisko naturalne albo omijają pewne zabezpieczenia ekologiczne w celu jeszcze większego aniżeli dotychczas pomnożenia zysków bądź zminimalizowania kosztów¹³. Do ekologicznych struktur grzechu zalicza się ponadto prawo, które doprowadza do takich sytuacji dzięki swojej zamierzonej niejednoznaczności. Przykładem tego może być przenoszenie technologii lub przewożenie substancji niebezpiecznych do krajów o liberalnym w tej kwestii prawodawstwie¹⁴.

W sferze aktualnych problemów ekologicznych odpowiedzialność moralna może być znacznie zróżnicowana. Swoje sumienie obciążają nie tylko te osoby, które bezpośrednio powodują degradację przyrody, ale „również ci, którzy pośrednio przyczyniają się do zaistnienia owego zła, którzy je popierają, czerpią korzyści; [...] którzy mogą coś uczynić, aby uniknąć, usunąć czy przynajmniej ograniczyć działania niszczące ekologię, lecz nie czynią tego z lenistwa, lęku, w wyniku zмовы milczenia czy obojętności”¹⁵.

Niestety obok aktywności proekologicznej współczesna cywilizacja charakteryzuje się też próbami ukrywania szeregu postaw antyekologicznych. Działania takie próbuje się usprawiedliwiać samą dynamiką procesów gospodarczych lub innymi rzekomo obiektywnymi czynnikami, mającymi swoje źródło w lansowanych obecnie modelach postępu. Manipulacje te nie są wynikiem historycznej konieczności, lecz konsekwencją pewnych działań społecznych, politycznych i gospodarczych, podejmowanych przez konkretne osoby bądź grupy osób w imię doraźnych interesów własnych. Wobec sztucznego tworzenia nowych potrzeb oraz poszukiwania jak największego zysku przy minimalizacji kosztów, konieczne jest określenie imperatywu etycznego w postaci granic i reguł postępowania w relacjach z przyrodą. W przeciwnym wypadku niektóre działania człowieka mogą już wkrótce zagrozić samemu istnieniu rodzaju ludzkiego¹⁶.

Prawdą jest, iż obecny kryzys ekologiczny przynosi ze sobą wątpliwości co do sensu rozwoju cywilizacji oraz ceny, jaką musimy płacić za tak zwany

---

¹³ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Sollicitudo rei socialis*, [dalej: SRS], 36.

¹⁴ Por. J. Gocko, *Podstawy i kształtowanie...*, dz. cyt., s. 251.

¹⁵ Tamże, s. 252.

Por. tamże, s. 253; por. P. Góralczyk, *Kształtowanie postawy...*, dz. cyt., s. 66.

postęp ekonomiczno-gospodarczy. Negatywne skutki takiego postępu stają się znaczącym wyzwaniem etycznym. W tej sytuacji coraz większa liczba ludzi uświadamia sobie prawdę, że świat, w którym żyjemy, jest dobrem wspólnym, i że za wykorzystanie odpowiadają wszyscy ludzie¹⁷

Formowanie postawy odpowiedzialności ekologicznej

Rzetelne podejście do kwestii ekologicznej musi uwzględniać perspektywę nawrócenia i pojednania. Analogicznie do zarysowanego wcześniej pojęcia „grzechu ekologicznego” należałoby mówić przy tej okazji o swoistym „nawróceniu ekologicznym”. Termin ten „obejmowałby swym znaczeniem rzeczywistość o wiele bardziej brzemiennej i w pewnym sensie ewangelicznej: chodziłoby tu o postawę szczególnie zobowiązującą, związaną z przemianą mentalności, z nowym sposobem wartościowania i konsekwentnie także podejścia do kwestii ekologicznej” Celem takiego nawrócenia byłoby ukształtowanie w człowieku konsekwentnej postawy proekologicznej, czyli specyficznych „cnót proekologicznych”¹⁸.

Ukształtowanie nowego sposobu myślenia i działania w kontekście odpowiedzialności ekologicznej domaga się odpowiedniego procesu wychowania, które Jan Paweł II określa mianem „wychowania do odpowiedzialności ekologicznej”¹⁹. Jego celem ma być kształtowanie w wychowywanych swoistego sumienia ekologicznego²⁰, rozumianego jako wewnętrzne przeświadczenie o czynieniu dobra bądź zła w stosunku do naszego naturalnego środowiska. Dbałość o naturalne środowisko, jako oznaka umiłowania Stwórcy i Jego dzieła, z reguły wykształca się w oparciu o dojrzałe sumienie. Oznakami takiego sumienia są: oszczędność, postawa ofiarności, poczucie sprawiedliwości czy kultura osobista²¹. „Istnieje pilna potrzeba kształtowania postawy odpowiedzialności ekologicznej: odpowiedzialności wobec

---

¹⁷ Por. P. Góralczyk, *Kształtowanie postawy...*, dz. cyt., s. 63 n.

¹⁸ J. Gocko, *Podstawy i kształtowanie...*, dz. cyt., s. 253; por. L. Utrata, *Bóg, człowiek, natura – teologiczna odpowiedzialność za naturę*, [w:] http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TM/lu_bogczlowiek-natura.html (3.05.2010).

¹⁹ Jan Paweł II, *Pokój z Bogiem Stwórcą – Pokój z całym stworzeniem. Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju*, 13, [w:] Z. Swierczek, *Ekologia – Kościół i św. Franciszek*, Kraków 1990, s. 171 n.

²⁰ Por. Jan Paweł II, *Troska o przyrodę. Przemówienie podczas modlitwy Anioł Pański. Santo Stefano di Cadore*, „L'Osservatore Romano”, R. XIV, 1993, nr 10, s. 60.

²¹ M. Ostrowski, *Duszpasterstwo wobec kwestii ekologicznej. Materiały dla studentów*, [w:] <http://www.pastoralna.pl/index.php?page=mats&x=1> (18.04.2010).

siebie samych, odpowiedzialności wobec innych i odpowiedzialności wobec środowiska. [...] Szacunek dla życia i dla ludzkiej godności zakłada także poszanowanie dla stworzenia i troskę o nie, gdyż jest ono wezwane, by wspólnie z człowiekiem chwalić Boga”²². Problem ten staje się szczególnie ważki gdy uzmysłowimy sobie, iż „żadne zaburzenie równowagi ekologicznej nie może zostać bezkarne. Ludzki grzech przeciwko naturze obraca się przeciw samemu człowiekowi”²³

W świetle powyższej refleksji zauważamy konieczność proekologicznego wychowania człowieka. Formacja taka łączy się nierozdzielnie z odnowieniem i przemianą całej jego sfery duchowej. Pierwszym i niezastąpionym miejscem każdego wychowania pozostaje zawsze rodzina. W dalszej kolejności wychowanie może odbywać się także we wspólnotach, stowarzyszeniach, ruchach oraz wszelkiego typu małych grupach o charakterze religijnym. Innym możliwym miejscem dla wychowania proekologicznego pozostaje szkoła, w szczególności szkoła katolicka²⁴. Proekologiczne wychowanie człowieka nie może w żadnym wypadku realizować doraźnych celów ideologicznych czy też politycznych, zaś jego przesłanką „nie może być całkowita negacja współczesnego świata ani złudne marzenie o powrocie do raj u utraconego”²⁵.

Ważnym elementem wychowania do odpowiedzialności ekologicznej pozostaje edukacja ekologiczna, pojmowana jako nabywanie odpowiedniej wiedzy z dziedziny ekologii. Obserwacje pokazują, iż różnice w edukacji, a w konsekwencji i świadomości ekologicznej, stanowią jedną z głównych barier cywilizacyjnych pomiędzy współczesnymi społeczeństwami²⁶. Założenia programowe edukacji ekologicznej powinny być realizowane przede wszystkim w nurcie ogólnej edukacji szkolnej. Ponadto może być ona prowadzona przez organizacje ekologiczne, stowarzyszenia młodzieżowe bądź pewne elitarne grupy społeczne, np. dziennikarzy, absolwentów lub studen-

---

²² Jan Paweł II, *Pokój z Bogiem Stwórcą...*, dz. cyt., s. 171 n.

²³ *List pasterski biskupów Dominikany*, „Aura”, 1990, nr 7, s. 10.

²⁴ Por. M. Ostrowski, *Duszpasterstwo wobec kwestii ekologicznej...*, dz. cyt.

²⁵ Jan Paweł II, *Pokój z Bogiem Stwórcą...*, dz. cyt., s. 171 n.; por. tenże, Encyklika *Evangelium vitae*, 10, 27

²⁶ Por. S. Balicki, *Niektóre świadomościowe uwarunkowania edukacji ekologicznej*, [w:] *Ochrona środowiska w nauczaniu i wychowaniu*, red. M. R. Dudzińska, L. Pawłowski, Lublin 1994, s. 343; por. J. Gocko, *Podstawy i kształtowanie...*, dz. cyt., s. 254.

tów kierunków studiów związanych z ochroną środowiska. Jest oczywiste, że współczesna edukacja ekologiczna musi być wspierana przez środki masowego przekazu: głównie telewizję, globalną sieć internetową, radio oraz prasę codzienną i periodyki²⁷.

Z perspektywy społecznej nauki Kościoła jednym z elementów edukacji ekologicznej są także różnorodne działania promujące wzorzec cywilizacji opartej na miłości i ochronie życia. Kościół niejednokrotnie przypominał, iż niszczenie środowiska naturalnego jest zakorzenione w błędnej wizji człowieka oraz nieposzanowaniu wartości życia²⁸. Na antropologiczne źródła dewastacji środowiska naturalnego wskazał m.in. Jan Paweł II: „Nie wystarczy upatrywać przyczyny niszczenia świata jedynie w nadmiernym uprzemysłowieniu, w bezkrytycznym stosowaniu w przemyśle i rolnictwie zdobyczy naukowych i technologicznych czy w pogoni za bogactwem bez liczenia się ze skutkami działań w przyszłości. Chociaż nie można zaprzeczyć, że takie działania przynoszą wielkie szkody, to jednak łatwo dostrzec, że ich źródło leży głębiej, w samej postawie człowieka. Wydaje się, że to, co najbardziej zagraża stworzeniu i człowiekowi, to brak poszanowania dla praw natury i zanik poczucia wartości życia”²⁹.

Kolejnym niebagatelnym elementem formacji duchowej jest rozwijanie umiejętności kontemplacji piękna i dobra stworzenia. Tego rodzaju zdolność warunkuje przyjmowanie postawy dbałości o naturalne otoczenie człowieka. W kontekście występowania „grzechów ekologicznych”, czyli etycznych wad i błędów w relacjach ze środowiskiem, proces wychowania proekologicznego powinien być wspierany przez osobistą refleksję, mającą postać ekologicznego rachunku sumienia. Podobnie jak czyni się to podczas przygotowania do sakramentu pojednania, należałoby opracować zestawy pytań uwrażliwiających na konkretne problemy pojawiające się w relacjach z naturą. Mogłyby one dotyczyć na przykład: szacunku do przyrody, zachowania czystości w otoczeniu, umiaru w korzystaniu z dóbr naturalnych,

---

²⁷ Por. T. Ślipko, *Kontrowersje wokół edukacji ekologicznej*, [w:] *Ekologia i społeczeństwo. Polityka i etyka wobec zagadnień ekologicznych*, red. A. Delorme, Wrocław 2001, s. 13–21; por. I. S. Fiut, *Filozofia, media, ekologia*, Kraków 1998. Por. W. Blecharczyk, *Czas na edukację*, [w:] <http://www.przyrodapolska.pl/marzec01/czasnaedu.html> (3.05.2009).

²⁸ Por. J. Gocko, *Podstawy i kształtowanie...*, dz. cyt., s. 255.

²⁹ Jan Paweł II, Homilia podczas Liturgii Słowa *Piękno tej ziemi woła o zachowanie jej dla przyszłych pokoleń* „L'Osservatore Romano”, R. XX, 1999, nr 8, s. 71.

oszczędności, ograniczania hałasu, rozważnego używania pojazdów mechanicznych itp. Takie zbiory pytań powinny być nieustannie aktualizowane, zależnie od problemów pojawiających się wraz z rozwojem cywilizacji³⁰.

Jak zauważyliśmy poprzednio, ogólny poziom świadomości ekologicznej powoli wzrasta, z tego też względu do aktualnych zadań apostoelskich Kościoła powinno należeć duchowe i moralne wspieranie inicjatyw proekologicznych pojawiających się bądź rozwijających w środowiskach katolickich. Istotnym zadaniem Kościoła, także w odniesieniu do problematyki ekologicznej, jest ukazywanie wszystkim ludziom możliwości praktykowania konkretnych postaw opartych na Ewangelii. Odbywający się u schyłku poprzedniego tysiąclecia II Polski Synod Plenarny zwrócił uwagę, iż „należy umiejętnie i rozsądnie ukazywać religijne motywacje dla właściwych postaw, które cieszą się popularnością z racji ekologicznych i zdrowotnych”³¹.

Potrzeba postawy solidarności z przyrodą

Rzeczywistość współczesnego kryzysu ekologicznego stawia ludzkość wobec konieczności przeobrażenia myślenia i działania ekologicznego w taki sposób, by stała się ona bardziej solidarna wobec człowieka, a także wobec natury. Ten warunek powinni uznać również ci, którzy w swoich codziennych zachowaniach nie kierują się pobudkami religijnymi. Etyczne spojrzenie na relacje ze środowiskiem naturalnym musi uwzględniać także obecność samego człowieka w tymże środowisku wraz z jego osobową godnością. Ponieważ obydwie rzeczywistości – człowieka i środowisko – należy traktować łącznie, dlatego uznanie dla świata przyrody stanowi jednocześnie wyraz szacunku dla osoby ludzkiej. Stąd możemy wysnuć wniosek, iż wszechświat oraz jego przekształcanie ma służyć dobru zarówno całego społeczeństwa, jak i poszczególnych ludzi³².

---

³⁰ Przykładem może być *Ekologiczny rachunek sumienia* bp. H. Muszyńskiego, zawierający pytania uporządkowane według relacji człowieka do ziemi, wody i pożywienia, powietrza, ciszy, społecznej urbanizacji; por. A. L. Szafranski, *Chrześcijańskie podstawy ekologii*, Lublin 1993, s. 157–159. Innym przykładem jest *Ekologiczny rachunek sumienia* opracowany przez braci kleryków z Ruchu Ekologicznego św. Franciszka z Asyżu (REFA) w Wyższym Seminarium Duchownym OO. Franciszkanów w Krakowie: *Ekologiczny rachunek sumienia*, [w:] <http://www.zb.eco.pl/zb/22/niepokal.htm> (3.05.2009).

Świętość. Dar i zadanie, 52 [w:] *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Warszawa – Poznań 2001.

Por. P. Góralczyk, *Kształtowanie postawy...*, dz. cyt., s. 70. Zagadnienia te szeroko omawia S. Jaromi, *Ecologia humana? Chrześcijańska odpowiedź na kryzys ekologiczny*, Kraków 2004.

Jak wynika z nakreślonej wcześniej refleksji, dbałość o środowisko naturalne jest ściśle powiązana z rzeczywistym humanizmem oraz życzliwym humanitaryzmem. Każde nieprzemyślane i nadmierne wykorzystanie natury trzeba uznać za naruszenie praw, a także godności osoby ludzkiej. „Miłość, która stoi u fundamentu etyki chrześcijańskiej, a także etyki środowiskowej, będzie zawsze głosiła sprzeciw wobec takich teorii, które proklamują możliwość niekontrolowanego rozwoju pod pozorem lepszej jakości życia człowieka”³³. Chrześcijaństwo opowiada się w całej pełni za humanizowaniem świata pod warunkiem, że miarą tego procesu jest sam człowiek wraz z jego integralnością i indywidualizmem³⁴.

Solidarność międzyludzka, oparta na przesłankach religijnych oraz szacunku do człowieka, domaga się jasnego określenia granic rozwoju cywilizacji jako zaakceptowania podstawowych potrzeb i praw zarówno żyjących aktualnie poszczególnych ludzi, jak i ich przyszłych generacji. Wymaga tego sprawiedliwość gwarantująca taki sam dostęp do zasobów naturalnych wszystkim ludziom, narodom i pokoleniom (por. GS 69). Z samej swojej natury, a także z woli Stwórcy zasoby Ziemi zostały powierzone wszystkim członkom rodzaju ludzkiego³⁵, z tego powodu wszyscy ludzie są zobowiązani do takiego wykorzystywania naturalnych bogactw, aby wszystkim przynosiły one korzyść³⁶.

Nie tylko samo środowisko jako takie jest naszym wspólnym dobrem. Jest nim również jego aktualna jakość, a więc czyste powietrze, nieskażona woda, zdrowy pokarm, cisza itd. Odpowiednia jakość naturalnego środowiska daje szansę prawidłowego rozwoju człowieka i osiągnięcia przez niego nowej jakości życia, uznającej wyższość potrzeb bycia kimś nad potrzebami posiadania czegoś. Cechami takiej jakości życia są: umiar, skromność, prostota postępowania, sprawiedliwość społeczna i solidarność międzyludzka. Wypełnianie ich zarówno przez pojedynczych ludzi, jak i całe społeczeń-

---

³³ P. Góralczyk, *Kształtowanie postawy...*, dz. cyt., s. 71.

³⁴ Dobitnie wypowiedział się na ten temat Jan Paweł II, stwierdzając, że w każdym działaniu człowieka winno chodzić „o rozwój osób, a nie tylko o mnożenie rzeczy, którymi osoby mogą się posługiwać” (RH 16).

Przez wspólne dobro wszystkich członków rodzaju ludzkiego należy rozumieć, za Soborem Watykańskim II, „sumę warunków życia społecznego, jakie bądź zrzeczeniom, bądź poszczególnym członkom społeczeństwa pozwalają osiągnąć pełniej i łatwiej własną doskonałość” (KDK 26).

³⁶ Por. P. Góralczyk, *Kształtowanie postawy...*, dz. cyt., s. 71.

stwa nabiera charakteru stosowania pewnej ascezy ekologicznej. Składa się na nią postawa samokontroli zdolnej do przeciwstawienia się narzucaniu potrzeb sztucznych bądź drugorzędnych oraz umiejętność zwalczania marnotrawstwa i rozrzutności³⁷. Asceza ekologiczna wyklucza poszukiwanie przyjemności przynoszących jedynie egoistyczne zadowolenie bez solidarności z innymi ludźmi, a także sugeruje rezygnację z luksusu i wygody za wszelką cenę. Tego rodzaju ponaglenia i apele ze strony członków wspólnoty Kościoła, a także osób niewierzących, biorą się z przeświadczenia, iż nieustanne poszukiwanie nowych ułatwień bądź luksusów stanowi zagrożenie dla prawidłowego rozwoju człowieka, a w bliżej nieokreślonej przyszłości może prowadzić do katastrofy całej cywilizacji³⁸.

We współczesnym życiu człowieka widoczne jest poczucie zagrożenia wobec rezultatów własnej pracy, umysłu i woli, które w pewnym zakresie wymykają się spod kontroli ich twórcy i mogą mu zagrozić, bądź już pośrednio zagrażają. Dzieje się tak w przypadku nieuwzględniającego zasad humanistycznych rozwoju techniki, który coraz bardziej zagraża środowisku naturalnemu. Człowiek pozbawiony niejednokrotnie możliwości nawiązywania osobistych relacji z przyrodą „zdaje się często nie dostrzegać innych znaczeń swego naturalnego środowiska, jak tylko te, które służą celom doraźnego użycia i zużycia” (RH 15). Obserwacja codziennej ludzkiej egzystencji pokazuje, iż rządzące w globalnej ekonomii prawa, a także struktury związane ze sferą finansów, produkcji czy handlu nie potrafią usunąć niesprawiedliwości z układów społecznych. Co gorsza, struktury te stają się coraz częściej winne poszerzaniu się obszarów nędzy, trwonieniu zasobów naturalnych oraz degradacji środowiska geofizycznego³⁹.

Oceniając aktualną sytuację w świecie, Jan Paweł II usilnie zalecał praktykowanie postawy solidarności, gdyż tylko ta cecha kształtuje w człowie-

---

Jan Paweł II ostrzega: „Zdaje się, że jesteśmy coraz bardziej świadomi, iż eksploatacja ziemi, planety, na której żyjemy, domaga się jakiegoś racjonalnego i uczciwego planowania. [...] Rozwój cywilizacji współczesnej domaga się proporcjonalnego rozwoju moralności i etyki. Tymczasem ten drugi zdaje się niestety wciąż pozostawać w tyle. Niepokój dotyczy zasadniczej i podstawowej sprawy: czy ów postęp, którego autorem i sprawcą jest człowiek, czyni życie ludzkie na ziemi pod każdym względem bardziej ludzkim, bardziej godnym człowieka?” (RH 15); por. P. Góralczyk, *Kształtowanie postawy...*, dz. cyt. s. 71 n.

³⁸ Por. J. Grześkowiak, *Teologiczne przesłanki odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, R. XXVII, 1980, nr 6, s. 27

³⁹ Por. Z. Świerczek, *Ekologia – Kościół i św. Franciszek*, dz. cyt., s. 100.

ku wolę i nastawienie do podjęcia współodpowiedzialności za losy świata i drugiego człowieka (por. SRS 38–40).

Aktywność proekologiczna Kościoła

Indywidualną aktywność ekologiczną można okazywać niemal przy każdej okazji: z racji wykonywania konkretnego zawodu, przebywania w określonym miejscu, nawiązywania relacji z innymi ludźmi, bądź zdobywania wiedzy o poszczególnych elementach natury. Jak wynika z obserwacji, praktycznie każda dziedzina życia może być polem poszukiwania nowych rozwiązań w kontekście działań proekologicznych. Najłatwiej dostrzec tę prawdę w przypadku budownictwa, architektury, mody, komunikacji oraz turystyki. Działalność proekologiczna może być w tych dziedzinach realizowana w formie konkretnych rozwiązań na poszczególnych etapach realizacji zamierzeń. Na przykład w budownictwie: na etapie projektowania, innowacji wykonawczych czy ostatecznej aranżacji przestrzeni wokół budowli⁴⁰.

Ważnym problemem jest dbałość o wymiar ekologiczny naszego codziennego życia. Może ona objąć zwyczajne codzienne obowiązki i zadania, takie jak na przykład troska o czystość czy piękno naszego najbliższego otoczenia, w którym aktualnie przebywamy. Działania wymagające od ludzi zarówno kultury osobistej, jak i miłości społecznej weryfikują jednocześnie prawdziwość i szczerłość ich teoretycznych założeń lub deklaracji. Mechanizm taki jest wyraźnie widoczny w przypadku uzdrawiania stosunków międzyludzkich, czyli „ludzkiej ekologii”, co jest szczególnie istotne, gdyż znaczną część swojego życia człowiek spędza pośród innych ludzi. Prawdziwa „ludzka ekologia” to budowanie wzajemnych odniesień w duchu kultury, wspólnego poszanowania i służby⁴¹.

---

⁴⁰ Por. M. Ostrowski, *Duszpasterstwo wobec kwestii ekologicznej...*, dz. cyt.

⁴¹ Jak zauważa Ojciec Święty Jan Paweł II: „Oprócz irracjonalnego niszczenia środowiska naturalnego należy tu przypomnieć bardziej jeszcze niebezpieczne niszczenie środowiska ludzkiego, czemu zresztą bynajmniej nie poświęca się koniecznej uwagi. Podczas gdy słusznie, choć jeszcze nie w dostatecznej mierze okazuje się troskę o zachowanie naturalnego «habitat» różnych gatunków zwierząt zagrożonych wymarciem, wiedząc, że każdy z nich wnosi swój wkład w ogólną równowagę ziemi, to zbyt mało wagi przywiązuje się do ochrony warunków moralnych prawdziwej «ekologii ludzkiej». Nie tylko ziemia została dana człowiekowi przez Boga, aby używał jej z poszanowaniem pierwotnie zamierzonego dobra, dla którego została mu ona dana, ale również człowiek jest dla siebie samego darem otrzymanym od Boga i dlatego musi respektować naturalną i moralną strukturę, w jaką został wyposażony.

Korzystając z refleksji II Polskiego Synodu Plenarnego, przypomnijmy konieczność propagowania w społeczeństwie zdrowego stylu życia, na który składa się między innymi ruch na świeżym powietrzu, uprawianie sportu i odżywianie ekologiczne. Do tego należy dodać potrzebę pokonywania nałogów społecznych, które niszczą człowieka fizycznie i duchowo, takich jak: alkoholizm, narkomania, niktynizm czy panseksualizm⁴².

Obok osobistej i indywidualnej aktywności ekologicznej istotne zadania w zakresie ekologii podejmowane są przez ruchy, stowarzyszenia i grupy katolickie. Taka działalność zbiorowa wychodzi naprzeciw potrzebie zaangażowania społecznego niektórych ludzi i w pewnych przypadkach może być o wiele skuteczniejsza od aktywności indywidualnej. Na przykład w kontekście misji Kościoła w świecie działalność wspólna przyczynia się do skuteczności apostołstwa. Jak pokazują obserwacje współczesnego życia, w pewnych sytuacjach, także w przypadku działań proekologicznych konieczne jest tworzenie odpowiedniego lobby posiadającego większą „siłę przebicia” od pojedynczych osób. Stąd posiadające status prawny stowarzyszenia o wiele łatwiej i częściej mogą być równorzędnymi partnerami dla kontaktów z organami władzy aniżeli pojedynczy obywatele, szczególnie w sytuacji podejmowania konkretnych rozstrzygnięć prawno-administracyjnych⁴³.

To właśnie stowarzyszenia czy zrzeszenia religijne, działając na forum społecznym, mają możliwość podejmowania licznych inicjatyw ekologicznych. Należą do nich przede wszystkim: Akcja Katolicka, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży oraz grupy o ściśle ekologicznym profilu działania, jak Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asyżu (REFA)⁴⁴. Ponadto problematyka proekologiczna może i powinna znaleźć się w kręgu zainteresowań tych zrzeszeń, które w specyficzny sposób doprowadzają własnych członków do bliższego kontaktu z naturą i na tej podstawie mogą uczyć praw-

---

W tym kontekście należy wspomnieć o poważnych problemach współczesnej urbanizacji, konieczności urbanistyki troszczącej się o życie osoby, jak również o należyтым zwracaniu uwagi na «społeczną ekologię» pracy” (Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus annus*, [dalej: CA], 38).

⁴² Por. *Świętość. Dar i zadanie...*, 52, dz. cyt.

Por. M. Ostrowski, *Duszpasterstwo wobec kwestii ekologicznej...*, dz. cyt.

⁴⁴ Por. J. Brusilo, *Ruch ekologiczny św. Franciszka z Asyżu (REFA). Nowoczesny i ewangeliczny przykład troski o życie przyrody*, [w:] Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Otoczmy troską życie. Kościół niosący ewangelię nadziei. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006–2010. Rok 2008/2009*, Poznań 2008, s. 340–346.

dziwych z nią relacji. Należą do nich katolickie stowarzyszenia sportowe, turystyczne i harcerskie oraz grupy wychowawcze czy formacyjne. Również ruchy walczące z nałogami społecznymi przyczyniają się do tworzenia zdrowego środowiska ludzkiego, czyli grona osób uwolnionych z nałogu i oddziałujących w nowy sposób na własne środowisko⁴⁵.

Ponieważ parafia jest istotnym miejscem realizacji powszechnego powołania do świętości oraz polem zrzeszonej działalności osób mieszkających na jej terenie, może stać się także ważną przestrzenią oddziaływania proekologicznego, zarówno w odniesieniu do swoich członków (*ad intra*), jak i osób pozostających w kręgu jej zewnętrznego, apostołskiego zainteresowania (*ad extra*). Zarówno osoby bezpośrednio odpowiedzialne za oddziaływanie duszpasterskie czy katechetyczne parafii, jak i poszczególne grupy parafialne powinny nawiązywać do problematyki ekologicznej w trakcie nauczania, formacji czy systematycznych spotkań⁴⁶.

Podobnie życie liturgiczne w parafii może również stać się inspiracją dla formacji proekologicznej. Wiele nabożeństw, zwyczajów religijnych czy błogosławieństw nawiązuje do powiązań występujących pomiędzy życiem człowieka a rytmem życia przyrody⁴⁷. Należy tutaj wymienić w pierwszej kolejności popularne nabożeństwa majowe, często odprawiane przez grupy wiernych obok przydrożnych kapliczek, niejednokrotnie bezpośrednio „na łonie przyrody” Podobnie błogosławieństwa plonów z okazji dożynek czy błogosławienie ziół, kwiatów, nasion, wody i ognia, a także teksty niektórych pieśni kościelnych, zawierając w pierwszej kolejności dziękczynienie za Bożą opiekę nad światem, zachęcają do chronienia Bożych darów⁴⁸.

---

⁴⁵ Por. M. Ostrowski, *Duszpasterstwo wobec kwestii ekologicznej...*, dz. cyt.

⁴⁶ Por. tamże.

⁴⁷ Por. J. Brusilo, *Otoczny troską życie przyrody, roślin i zwierząt. Ekologiczny aspekt programu duszpasterskiego*, [w:] Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Otoczny troską życie...*, dz. cyt. s. 275.

⁴⁸ Por. M. Ostrowski, *Motywy przyrodnicze w roku liturgicznym. Szanse proekologicznego wychowania*, [w:] *Między niebem a ziemią. Ku etyce ekologicznej*, red. A. Dyduch-Falniowska, M. Grzegorzczak, Z. Kijas, Z. Mirek, Kraków 2000, s. 229–240. Spośród pieśni należy tu wymienić np. „Chwalcie łąki umajone”, „Czego chcesz od nas Panie za Twe hojne dary”, „Gdy idziemy poprzez świat, chwalmy Boga”. W nurcie franciszkańskiej pieśni religijnej szczególną rolę odgrywa „Pieśń słoneczna albo pochwała stworzeń” napisana przez św. Franciszka z Asyżu. Obok wielu odniesień biblijnych zawiera ona przebogata treść ekologiczną.

Dobłą okazją do kształtowania postaw proekologicznych są również liturgiczne obchody Dnia Życia (24 marca), zwracające uwagę na wartość i potrzebę odpowiedzialności za dzieła Boże, a także liturgiczne wspomnienie św. Franciszka z Asyżu, patrona ekologów i wielkiego przyjaciela przyrody (4 października). Ponadto w czasie Adwentu i Wielkiego Postu, podczas rekolekcji i w pierwsze piątki miesiąca Kościół zachęca do udziału w nabożeństwach i celebracjach pokutnych. Należą do nich nabożeństwa słowa Bożego oraz tradycyjna droga krzyżowa. Teksty takich nabożeństw mogą niejednokrotnie nawiązywać do moralnego i etycznego wymiaru relacji człowiek – świat. Tego rodzaju celebracje mogą od czasu do czasu skoncentrować się na problematyce ekologicznej i budzić w uczestnikach świadomość popełniania „grzechów ekologicznych” oraz konieczność formowania „sumienia ekologicznego”⁴⁹

Dobrym czasem na skierowanie uwagi ku treściom ekologicznym jest okres przygotowań do wakacji, ferii czy innych dni wolnych od pracy, a także sam moment odpoczynku. Ponieważ znacząca większość wypoczywających ma okazję do bliższego kontaktu z przyrodą, warto w dostępny sposób przygotować ich do rozważnego i odpowiedzialnego spotkania ze środowiskiem naturalnym. Obok innych instytucji bądź grup społecznych również parafie czy zrzeszenia katolickie organizują w czasie wolnym od nauki i pracy rekolekcje, pielgrzymki czy wycieczki krajoznawcze. Takie działania dają możliwość pogłębienia relacji człowieka z przyrodą, wewnętrznego wyciszenia i kontemplacji, a w konsekwencji stwarzają okazję do kształtowania postaw proekologicznych⁵⁰. „Wysławianie Ewangelii życia”, o które zabiegał Jan Paweł II, mające swoje źródło w kontemplacji tajemnicy ludzkiej egzystencji w świecie, ma prowadzić do odkrycia wartości daru życia i formowania postawy odpowiedzialności za ten dar⁵¹

W ramach swojej działalności społecznej Kościół powinien uczestniczyć w świeckich obchodach nawiązujących do problematyki ekologicznej. Może to być na przykład Dzień Wiosny (21 marca), Dzień Ziemi, Światowy Dzień Ochrony Środowiska Naturalnego (5 maja) lub Światowy Dzień Tu-

---

⁴⁹ M. Ostrowski, *Duszpasterstwo wobec kwestii ekologicznej...*, dz. cyt.

Por. M. Ostrowski, *Duszpasterstwo wobec problemu czasu wolnego człowieka*, Kraków 1996, s. 188 n., 362–369.

⁵¹ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, 83.

rystyki (27 września). Z okazji wspomnianych obchodów mogą być organizowane nie tylko liturgiczne celebracje, ale także różnego rodzaju spotkania, sympozja, seminaria, otwarte dyskusje, wykłady oraz okolicznościowe katechezy⁵², akademie, misteria, koncerty i wystawy. Rolą Kościoła przy tej okazji jest zwracanie uwagi publicznej na ewangeliczne motywacje ochrony środowiska oraz wspieranie godziwych inicjatyw społecznych, co może prowadzić do rozwinięcia współpracy i dialogu z osobami o innych światopoglądach⁵³.

Grupy osób świeckich, zarówno działających na terenie konkretnej parafii, jak i w wymiarze ponadparafialnym, mają niejednokrotnie okazję oddziaływać proekologicznie w ramach swoich kompetencji i na własną odpowiedzialność. Do nich należy podejmowanie konkretnych zadań społecznych w lokalnych środowiskach, między innymi w dziedzinie ekologii⁵⁴. Wprowadzając w codzienne życie zalecenia społecznej nauki Kościoła, grupy wierzących powinny inicjować ochronę unikalnych obszarów przyrodniczych, budowę urządzeń chroniących środowisko, jak np. wodociągów, kanalizacji, oczyszczalni ścieków czy zakładów utylizacji odpadów. Podobną rolę odgrywać mogą akcje dotyczące segregacji odpadów, zwrotu surowców wtórnych, czy dbałości o piękno otoczenia ludzkich siedzib oraz troski o zakładanie i utrzymywanie parków, skwerów lub innych enklaw zieleni, szczególnie w ciągu zabudowy miejskiej. Ważnym wzorcem dla mieszkańców powinien stać się zadbany teren przykościelny⁵⁵.

Formowanie postawy świadomości ekologicznej jest możliwe także poprzez szeroko pojętą działalność popularyzatorską prowadzoną w oparciu o współczesne środki masowego przekazu. Może być to wydawanie publikacji książkowych, biuletynów czy folderów, zamieszczanie artykułów w formie klasycznej lub na stronach globalnej sieci internetowej, wykorzystywanie metod reklamowych itp.⁵⁶. Wobec współczesnych wyzwań, u źró-

---

⁵² Por. J. Konopka, *Katechezy ekologiczne*, „Przyroda Polska”, 1993, nr 12, s. 13. Katechezy takie mogą być realizowane w oparciu o: *Katechezy ekologiczne*, red. S. Zięba, Lublin 1993. Dość liczne materiały do przeprowadzenia katechez o tematyce ekologicznej znaleźć można w Internecie, np.: Z. Kielbowska, *Katechezy o treści ekologicznej*, [w:] <http://www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PV1234> (3.05.2009).

⁵³ Por. J. Brusilo, *Otoczmy troską życie przyrody...*, dz. cyt., s. 274 n.

⁵⁴ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, 43.

⁵⁵ Por. M. Ostrowski, *Duszpasterstwo wobec kwestii ekologicznej...*, dz. cyt.

⁵⁶ Dobrym przykładem jest wydawany cyklicznie przez Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asy-

deł których stoi kryzys ekologiczny, nieodzowna staje się szeroka współpraca kościelnych instytucji i zrzezeń z organizacjami niekatolickimi zaangażowanymi w sprawy ochrony środowiska⁵⁷. Ważnym zadaniem katolickich ośrodków akademickich jest podejmowanie badań naukowych oraz organizacja zespołów badawczych zajmujących się problematyką ekologiczną⁵⁸. Celem podejmowania przez członków Kościoła aktywności ekologicznej w którejkolwiek z wymienionych form powinno być wypracowywanie i prezentowanie na forum publicznym stanowiska proekologicznego zakorzenionego w wartościach ewangelicznych.

Kwestie ekologiczne są często źródłem konfliktów interesów oraz różnic poglądów, zachodzących na przykład pomiędzy ludźmi odpowiedzialnymi za ochronę przyrody a osobami wykorzystującymi gospodarczo zasoby natury. Wobec takich sytuacji pojawia się dla Kościoła niejednokrotnie niezwykle delikatne zadanie mediacji między skonfliktowanymi grupami osób. W oparciu o misję szerzenia Chrystusowej miłości i kształtowania odpowiedzialności za dzieła stworzone, Kościół musi nieść pomoc w prowadzeniu dialogu oraz poszukiwaniu kompromisów dla poróżnionych stron.

Podsumowanie

Współczesny problem ekologiczny najjaskrawiej uwidacznia się w kryzysie wartości życia. Błąd antropologiczny, polegający na zagubieniu prawdziwego dobra i celu życia ludzkiego, przyczynia się istotnie do bezmyślnej degradacji środowiska naturalnego, jednak jeszcze bardziej niszczy samo środowisko społeczne człowieka (por. CA 38).

W tej sytuacji istotnym zadaniem staje się odnowienie lub wręcz przeobrażenie relacji między człowiekiem a jego środowiskiem naturalnym.

---

zu biuletyn „Zielony Zeszyt REFA”. Ma on kształt zeszytów tematycznych z artykułami popularnonaukowymi, dokumentami Kościoła katolickiego nawiązującymi do zagadnień ekologicznych, propozycjami modlitw i innymi materiałami. Zamieszczane są w nim również sprawozdania z przeprowadzanych akcji.

⁵⁷ Wskazywał na nią Jan Paweł II w: Jan Paweł II, *Pokój z Bogiem Stwórcą...*, dz. cyt., s. 9, 15.

⁵⁸ Przykładem jest Zakład Ekologii Człowieka w Instytucie Ekologii PAN, Katedra Ekologii Człowieka na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Centrum Ekologii Człowieka i Bioetyki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Papieska Akademia Teologiczna organizuje od r. 1993 seminaria „Sacrum i przyroda”.

Podstawą nowego odniesienia musi stać się świadomość współzależności i jedności całego stworzenia, uzupełniona wiedzą o ograniczoności ziemskiej biosfery. Jest to tym istotniejsze, że środowisko naturalne jest wspólnym dobrem wszystkich pokoleń: przeszłych, współczesnych i przyszłych⁵⁹. Podkreślił tę prawdę Sobór Watykański II, przypominając, iż „Bóg przeznaczył ziemię ze wszystkim, co ona zawiera na użytek wszystkich ludzi i narodów” (KDK 69). Pogwałceniem zasady o powszechnym przeznaczeniu dóbr są wszelkie egoistyczne działania różnych ludzkich społeczności, które mając do dyspozycji lepsze od innych instrumenty ekonomiczne albo stojąc na wyższym poziomie rozwoju, nadmiernie eksploatują środowisko naturalne dane w użytkowanie całej ludzkości. Dokonujące się w ten sposób zaburzenie harmonii świata narusza także równowagę ekologiczną, rodząc kolejne zagrożenia naszej egzystencji⁶⁰.

Problemy te dostrzegali Ojciec Święty Jan Paweł II i dlatego wzywał wszystkich ludzi do nowej solidarności ekologicznej, urzeczywistnianej na dwóch płaszczyznach. Z jednej strony jest ona widoczna w organizowaniu na przestrzeni ostatnich lat różnych grup, ruchów i stowarzyszeń oraz spotkań międzynarodowych zajmujących się problematyką ekologiczną. Niestety, dość często działalność ta jest niweczona przez rozbieżności interesów politycznych i ekonomicznych oraz różne przejawy nacjonalizmu. Z drugiej strony postawa solidarności ekologicznej musi opierać się na wymianie doświadczeń, technologii oraz kapitału pomiędzy krajami bogatymi i wysoko rozwiniętymi a biedniejszymi, rozwijającymi się. Takie wysiłki nie tylko będą przeciwdziałać degradacji środowiska, ale przyczynią się do utrwalenia pokojowych relacji międzynarodowych⁶¹.

Problemy ekologiczne nabrały obecnie tak poważnych rozmiarów, że koniecznością staje się podjęcie za nie odpowiedzialności przez wszystkich ludzi. Odpowiedzialność ta przybiera postać ekologicznej odpowiedzialności wobec siebie samych, wobec innych osób oraz odpowiedzialności za stan środowiska naturalnego. Do prawidłowego formowania tego rodzaju postawy potrzebne jest ściśle zespolenie podejmowanych w tej mierze działań, a także wyraźne określenie zakresów obowiązków i zadań dla poszcze-

---

⁵⁹ Por. J. Gocko, *Podstawy i kształtowanie...*, dz. cyt., s. 259.

⁶⁰ Por. tamże, s. 260.

⁶¹ Por. Jan Paweł II, *Pokój z Bogiem Stwórcą...*, dz. cyt., s. 260.

gólnych osób, społeczności, narodów, państw oraz całej międzynarodowej wspólnoty. Kształtowanie postawy odpowiedzialności za środowisko naturalne i społeczne musi być poparte prawdziwą wewnętrzną przemianą (metanoją) sposobów myślenia i postępowania. Takiemu nawróceniu nie mogą przyświecać żadne cele ideologiczne bądź polityczne. Nie może się ono również łączyć z negacją współczesnego świata czy też ze złudnym marzeniem o powrocie do utraconego raju⁶².

The Christian Response at the Ecological Crisis

Summary

The contemporary ecological crisis is caused by inappropriate and excessive human interference in the environment. The symptoms of this crisis, such as consumerism and the fact that material goods take priority over moral values, make people become more egoistic. The world has been created by God and belongs to Him, not to humans. We are only a part of this world, its caretakers, not owners. The Catholic social teaching says that ecological threat has not only material, but spiritual aspects as well. Humans' moral and mental environments are polluted, too. The condition of these environments can be a foundation of a man's development and can change his preferences from 'having' to 'being'. It is a problem of shaping people's conscience, as only mature conscience can take care of the environment. This care is a proof of love for God and other people, which can be called 'ecological conscience'. This term also means the ability to save, a spirit of sacrifice, a sense of justice and decent behaviour. It seems that defining the relations between humans and the world of nature on the Catholic grounds can be far more successful to fight ecological degradation than the most spectacular protests of environmentalists.

---

⁶² Por. tamże, s. 171 n.; por. P. Góralczyk, *Kształtowanie postawy...*, dz. cyt., s. 73 n.